9

Forebygging av kriminalitet og hærverk

■ Fysisk miljø spiller en rolle … 114
■ Praktisk planlegging … 116

Litteratur

■ Bedre planlegging, færre farer. Kriminalitetsforebyggende sjekkliste for planleggere.
Det kriminalitetsforebyggende råd, Norge 1997. Enkelt hefte med illustrasjoner.

■ Kriminalitetsforebygging i fysisk planlegging, areal- og bebyggelsesplaner.
Norges byggforskningsinstitutt, byggforskserien 1-1999.

■ Brott, bebyggelse och planering. Boverket, Sverige 1998.

■ Forebyggelse av kriminalitet, en undersøgelse af seks boligområder i Københavns omegn.
Statens Byggeforskningsinstitutt, Danmark 1996.

■ Kriminalpreventiv boligprosjektering. Det Kriminalpræventive Råd, København 1996.

■ Den danske modellen. Av Bo Grønlund og Lone Schock.
Kapittel i «Den trygge byen, kriminalitetsforebyggende planlegging», Norsk form 1999. 20 s.

■ Urban Winds, a Homepage to Urbanity. Bo Grønlund: http://bo.gronlund.homepage.dk

■ Kriminalitetsforebyggende bygging – teori og praksis. Av J. Christoffersen og L-M Ulferstad.
Del 1. Tjueto sentrale publikasjoner. Byggforskningsnotat nr.11 1996.
Del 2. Bred annotert bibliografi. Byggforskningsnotat nr.12, 1996.

T-publikasjoner kan bestilles fra Statens forurensningstilsyn tlf: 22 57 34 00, faks: 22 67 67 06,
http://www.sft.no/skjema.html
Publikasjoner fra Miljøverndepartementet ligger også på internettadressen http://www.miljo.no

Trygghet er viktig for sentrums attraktivitet
Forutsetningen for at folk skal være aktive deltakere i det offentlige rom på gater og plasser, er at de føler seg trygge. Når avstandene er små, skal de foretrekke å gå, ikke kjøre til og fra. De skal ønske å bo i åpne områder integrert i byen, ikke i lukkede, overvåkede områder; en utvikling vi ser i andre land og som kanskje er på vei til oss. Frykt kan undergrave et levende sentrum. Men hvis stadig flere «skikkelige folk» bruker sentrum, vil det være færre som får anledning til å gjøre hærverk, trakassere andre eller øve vold. Og en god spiral er i gang.

Dersom våre nasjonale mål for sentrumsutvikling blir realiteter, vil mange av vilkårene for trygge bysentre være oppfylt. Med mangfold og variasjon i funksjoner som gir liv i byen gjennom døgnet, uka og året, flere boliger i sentrum, bedre kollektivtransport samt vakre og velholdte byrom, får vi flere folk og dermed økt sosial kontroll i gatene.

Kriminalitetsforebyggende planlegging skal hindre at kriminalitet begås, men frykten er ofte større enn risikoen skulle tilsi. Trygghetsskapende planlegging har et videre siktemål, både mindre kriminalitet og mindre engstelse.

Utviklingen av kriminalitet og vold i samfunnet har et komplisert og sammensatt årsaksforhold. Det samme har folks opplevelse av angst og utrygghet. Fysiske, sosiale, økonomiske og kulturelle faktorer spiller sammen, og sammenhengene kan være uklare. I praktisk arbeid er det likevel nødvendig å arbeide med faktorene enkeltvis.

Det er sammenheng mellom fysisk miljø og trygghet
Nyere forskning viser at det er sammenheng mellom fysisk utforming og ulovlige og uønskede hendelser. Vi kan ikke utrydde uønsket adferd gjennom planlegging alene, dertil er årsaksforholdene for sammensatte. Men fysisk planlegging kombinert med andre tiltak, for eksempel organisert sentrumsdrift gjennom samarbeid mellom ulike aktører, viser seg å kunne gi effekt.

I Norge har vi ikke arbeidet mye med kriminalitetsforebyggende planlegging, men i resten av Skandinavia, England og Nederland er det en lengre tradisjon. Det gjør at det meste av det som finnes av erfaringer og forskning baserer seg på andre forhold enn i Norge. Men både Sverige og Danmark er så like Norge kulturelt at mange av erfaringene derfra vil være gyldige her også.

FOTO: SIDSEL ANDERSEN

Sandnes:
Utforming som ivaretar både estetikk og trygghet
Stasjonsområder kan ofte virke utrygge for mange. Her er det oppnådd en oversiktlighet som gjør at de reisende føler seg trygge, uten at det oppfattes som goldt og avvisende. Her kan ingen nærme seg uten at vedkommende kan observeres.

Følt angst betyr redusert livskvalitet
Frykt er alvorlig i seg selv, fordi det representerer redusert livskvalitet. Trygghet er et av de grunnleggende menneskelige behov, og når folk føler at denne er truet, reagerer de raskt med tilbaketrekning. Trygghet er en betingelse for deltakelse i byens liv og en av forutsetningene for en levende by.

Planlegge i forhold til faktisk risiko eller folks følelse av utrygghet?
Kriminalitet, hærverk og vold får bred nyhetsdekning, og frykten for å bli utsatt for noe er mer utbredt enn den reelle forekomsten av slike hendelser berettiger. Hvis det bare er faktisk risiko vi skal motarbeide, er det de kriminelles muligheter til å begå lovbrudd vi har i fokus og som må hindres. Dette kan for eksempel oppnås ved å låse og lukke.

Hvis det er folks utrygghetsfølelse som er i fokus, vil kontakt med andre mennesker være viktig, å bli sett og bli hørt. Folks atferd påvirkes ikke bare av objektive forhold, de handler på grunnlag av sin oppfatning av situasjonen. Føler de seg utrygge, holder de seg borte og bidrar dermed til en negativ utvikling.

På den annen side er det ikke bare trygghet som får folk ut på gatene. Lar vi frykten bli styrende for planlegging, kan vi risikere å ødelegge mer enn vi vinner. Mye kan oppnås ved å ta folks behov for trygghet med i betraktning ved utforming av bymiljøet.

Grønnstruktur og trygghet
Stier og gangveier med busker og trær virker som grønne oaser i sentrum. Samtidig kan det som gir skjerm mot byens støy og larm også være det som gir ly til folk med ondt i sinne. Løsningen må være å ha både grønne oaser og muligheter til å gå andre steder når mørket faller på.

Det spennende og trivelige kontra det trygge
Det som gjør en by trivelig, spennende og attraktiv, er kanskje nettopp det samme som kan gjøre det utrygt å ferdes der. Steder kan by på nye overraskelser ved at de ikke er oversiktlige. Områder hvor alt er oversiktlig og planlagt for trygghet, kan få et sterilt og festningsaktig preg. Utstrakt bruk av sikkerhetssystemer, alarmer og overvåkningskameraer i en by vil signalisere at her er det ikke trygt. Dette skaper ikke trivsel, men kan bidra til å understøtte oppfatninger om at her er det farlig å ferdes. Dette kan i seg selv bidra til større frykt.

Fotgjenger- og sykkelsti med god sikt, trygg og oversiktlig hele døgnet.

Grønn og tett gangvei, fin om dagen med mange mennesker, men «farlig» om kvelden.

Kjennetegn ved trygge sentrumsmiljøer
Intuitivt har de fleste en oppfatning av hvordan et bysentrum som det er trygt å ferdes i, ser ut. Det er rent, velholdt og trivelig, og det er andre mennesker der som tar del i et bredt spekter av aktiviteter. Det er blanding av flere funksjoner, boliger, handel og ulike kultur- og fornøyelsestilbud. Kort sagt, gode byer og god sentrumsutvikling er kjennetegn ved trygge sentrumsmiljøer. En folketom by preget av tagging, søppel og knuste vindusruter gir en følelse av at her er det ikke trygt å ferdes. Folk flest vil holde seg unna, hvis de kan velge.

Ulike tiltak mot ulike typer kriminalitet
Ulike typer kriminalitet har ulike årsaker, og dermed vil det være ulike metoder som er egnet i arbeidet med å redusere dem.

Noen uønskede handlinger gjøres på impuls («leilighet gir tyv»). Trakassering, tilgrising, hærverk, simple tyverier og en del vold er av denne typen. Dette er også det som kan skremme folk unna sentrum. Et folksomt, oversiktlig, velholdt og lyst sentrum vil i mindre grad enn et tomt, mørkt, lurvet sted inspirere til handlinger som skremmer folk vekk.

Hærverk på offentlige områder koster samfunnet betydelige beløp. Har forfallet først begynt, viser det seg ofte at hærverk akselererer prosessen. Mange hevder derfor at å holde offentlige områder velstelte og å bruke kvalitetsmaterialer som er holdbare også er økonomisk lønnsomt. For kollektivtransporten vil i hvertfall utrivelige omgivelser lett gi et tap av inntekter fra trafikantene, spesielt på kvelden og om natten.

Når det gjelder innbrudd er forholdet noe annerledes. Mange innbrudd er godt planlagt og et velholdt strøk gjør ikke risikoen for innbrudd mindre. Her er det et forventet utbytte som er drivkraften, kombinert med risikovurdering. Denne type kriminalitet skaper i første rekke et marked for sikkerhetssystemer og beskyttelsesmetoder av ulike slag. Mye kan gjøres også med belysning og ved å eliminere uoversiktlige fluktveier.

Det diskuteres om man ved fysiske tiltak kan redusere denne type kriminalitet eller bare flytte den til mindre beskyttede områder. Mye tyder på at en kan redusere kriminaliteten ved å gjøre det vanskeligere å begå kriminelle handlinger. Det gjenstår imidlertid å se om dette er en varig trend eller om vi bare vil se en økning av andre typer kriminalitet.

Opprusting av det fysiske miljøet ga mindre hærverk
Sunndal kommune tok i 1990 til med en systematisk opprusting og forbedring av sentrumsmiljøet, med årlige delprosjekter med planting, nye fortau og gangveier. Hovedprosjektet var Øratorget med sterk satsning på kvalitetsmateriale. Det er nå det viktigste uterommet med mange store arrangementer. Et triveligere sentrum har blant annet ført til at det er vanlig å gå tur der og oppholde seg der utenom butikkenes åpningstider. Hærverk på beplantning og møblement forekommer omtrent ikke.

Råd om planlegging for trygghet

Det kriminalitetsforebyggende råd har laget et hefte med råd om tiltak innen fysisk planlegging som kan bidra til å hindre straffbare handlinger som tyveri, innbrudd, hærverk og vold i boligområder og på offentlige steder. Heftet tar i de enkelte kapitlene opp boligområder, skoler, sentrum, næringsområder og grøntområder samt en sjekkliste for planleggere.

For de enkelte fysiske kjennetegn som bør unngås vil det være ulike metoder for forbedring. Enkelte ganger kan det være små, ubetydelige forandringer, andre ganger må det tas større grep, for eksempel endring av sikt i gateløp.

I Danmark har en definert følgende «kriterier for teknisk forebyggelse av vold og hærverk»:

- Integrerte bymiljøer og trafikksystem planlagt for anvendelse hele døgnet.
- Tydelig soneinndeling som fremmer ansvars- og tilhørighetsfølelse.
- Offentlige plasser som skaper kontakt, synlighet og observerbarhet.
- Vakre og velstelte bygningsmiljøer.
- Fysiske barrierer og formalisert overvåkning i utsatte miljøer.

Det finnes ingen enkle løsninger. Men for planleggerne er det viktig å foreta en vurdering av hvordan valg og utforming av planelementer som bygninger, plasser, gater, veier og funksjonsblanding kan nyttes for å ivareta overordnede hensyn til sikkerhet, trivsel, frykt og kriminalitet, før planene vedtas. Slike prinsipper kan nedfelles i bestemmelsene til kommuneplanen eller kommunedelplanen som grunnlag for den mer detaljerte planleggingen.

Kjennetegn på utsatte områder

- Enkel direkte adkomst og gode fluktruter for lovbryteren
- Mulighet til skjermet, uforstyrret arbeide for lovbryteren
- Preg av anonymitet
- Folketomme områder
- Fysisk forfall
- Dårlige materialer
- Lav grad av områdebevissthet og forpliktelse overfor området
- Uklare eierforhold
- Svake skiller mellom ulike funksjonelle deler av et område
- Mangel på møteplasser

Vurderinger av ulike typer områder

Randsoner

- Bør få ekstra oppmerksomhet i planleggingen.
- Brukes for å skjerme et reguleringsformål fra et annet, for eksempel bolig fra næring.
- Faller ofte utenfor den mer detaljerte planleggingen.
- Kan bli områder ingen tar ansvar for. Mangler ofte sosial kontroll, anonymitet er sikret. Oppleves som utrygge og kan bli utsatt for hærverk.

Områder preget av dårlige materialer og fysisk forfall

- Dårlige materialer er lette å ødelegge og kan innby til hærverk.
- Manglende vedlikehold og synlige tegn på fysisk forfall gir grunnlag for utrygghet og angst.

Områder med svake skiller mellom ulike funksjonelle deler

- God planlegging setter klare skiller mellom privat, halvprivat, halvoffentlig og offentlig areal.
- Tydelig markerte overganger og adkomst til de enkelte soner hemmer inntrengere.

Folketomme områder

- De fleste overgrep mot personer skjer på folketomme steder med gode muligheter til å komme unna uten å bli sett.
- Gang- og adkomstveier bør føres gjennom bebyggelsen, blandet trafikk anbefales.

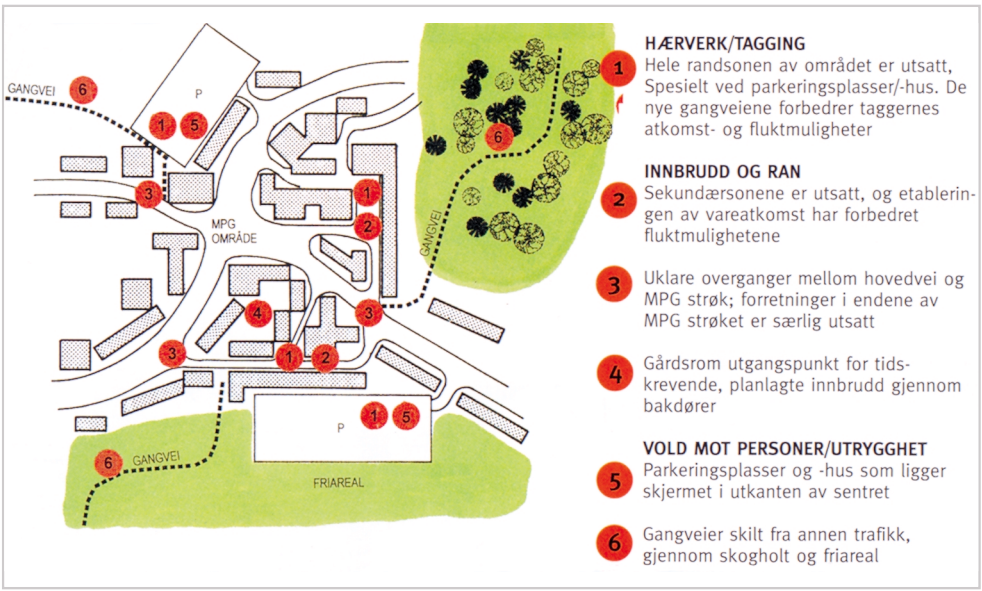

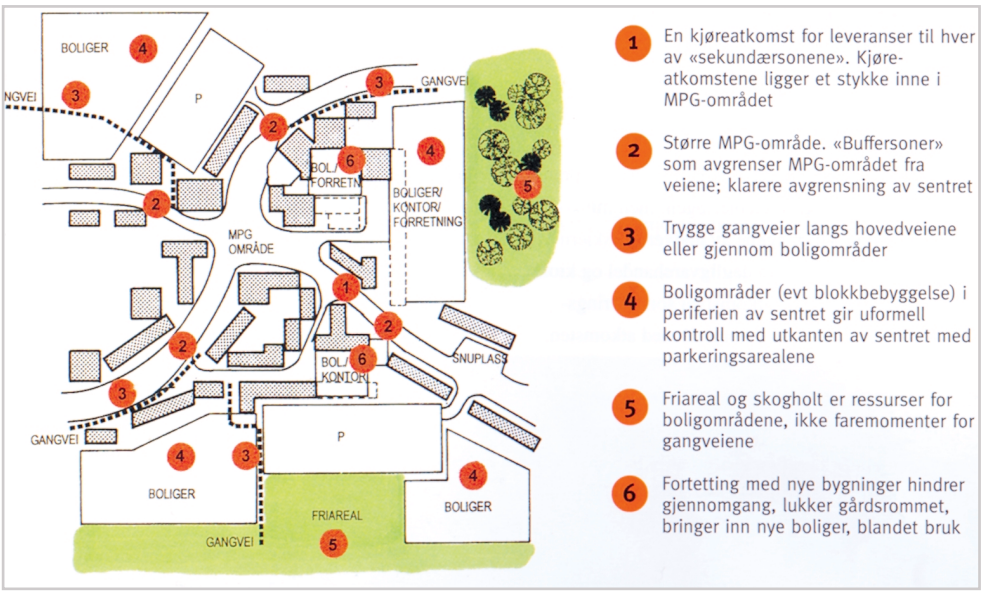

«Bedre planlegging, færre farer»
Heftet fra Det kriminalitetsfore-byggende råd er illustrert med mange eksempler. Disse to viser trekk ved de fysiske omgivelsene som kan virke negativt med tanke på kriminalitet, og hvordan en kan tenke seg å bøte på det.
Øverst Påpekning av mulige problemer.
Nederst Mulige løsninger.

Skoleprosjekt: Forskjønnelse av små offentlige uterom
Økt bevisstgjøring om de bygde omgivelsene og stedets egenart er et viktig redskap i arbeidet med å skape tryggere og mer trivelige offent-lige uterom. I Oslo kommune arbeides det med offentlige uterom som pedagogisk verktøy. Målet med prosjektet er å medvirke til å oppdra en ny generasjon osloboere til å få et eierforhold til bymiljøet slik at de føler større ansvar for estetisk utforming, stell og vedlikehold. Det er en medvirkningsprosess med ulike kommunale etater og skoleelever som aktive aktører. Forventningene er at det vil bidra til mindre hærverk og til at ungdom ikke er likegyldig til visuell forsøpling.

FOTO: ELEV I 7. KLASSE

Samarbeide

Samfunnet bruker mange ressurser på tiltak som skal hindre kriminalitet og skape trygghet og trivsel, men ofte handler det om kampanjer av kort varighet.

Trygghetsskapende og kriminalitetsforebyggende planlegging gir best effekt hvis det er et langsiktig samarbeide på tvers av kompetansegrenser. I all planlegging blir det stadig viktigere å trekke inn brukerne. På dette området dreier det seg om blant andre beboere, investorer, næringsdrivende, trafikkplanleggere, politiet og skolene. Sentrumsforeninger har i mange byer utviklet det trygghetsskapende arbeidet gjennom samarbeid om sikkerhetstiltak og opplæring av ansatte innen handel og service.

Ofte kan nabohjelp og annet samarbeid om å gjøre området trygt, være like fruktbart for miljøet som bare å satse på fysisk planlegging. Lokal Agenda 21-arbeidet i kommunene, som går ut på å trekke befolkningen og organisasjoner med i arbeidet for et bedre samfunn, kan være et godt utgangspunkt.

Politiet bør trekkes inn i kommunens planarbeide, ikke bare som høringsinstans, men i en tidlig fase. Politiet har mye ubrukt og lite kjent samfunnsinformasjon som kan være nyttig i kommunal planlegging, blant annet statistikk over hvor kriminalitet og hærverk begås.

Kartlegging av eksisterende forhold

Datagrunnlaget for å vurdere behov for kriminalitetsforebyggende tiltak vil være svakt de fleste steder. I større byer vil noe kriminalitetsstatistikk finnes hos politiet.

Kriminalitetsstatistikkene vil uansett være mangelfulle da de ikke har registreringer over trakassering, trusler og forulempning som i og for seg ikke regnes som kriminelle handlinger, men som i høy grad bidrar til at folk synes det er ubehagelig å ferdes i sentrum.

Siden folks oppfattelse av trygghet er så viktig i denne sammenheng, vil en kanskje få den beste informasjonen gjennom en spørreundersøkelse blant publikum. Dette vil kunne bidra til å identifisere områder og situasjoner som oppfattes som utrygge å ferdes i, og som en derfor bør prøve å unngå gjennom planlegging og drift av senttrum.

1992

FOTO: RAGNHILD HAUG

1994

FOTO: TERJE FORSETH

1999

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN
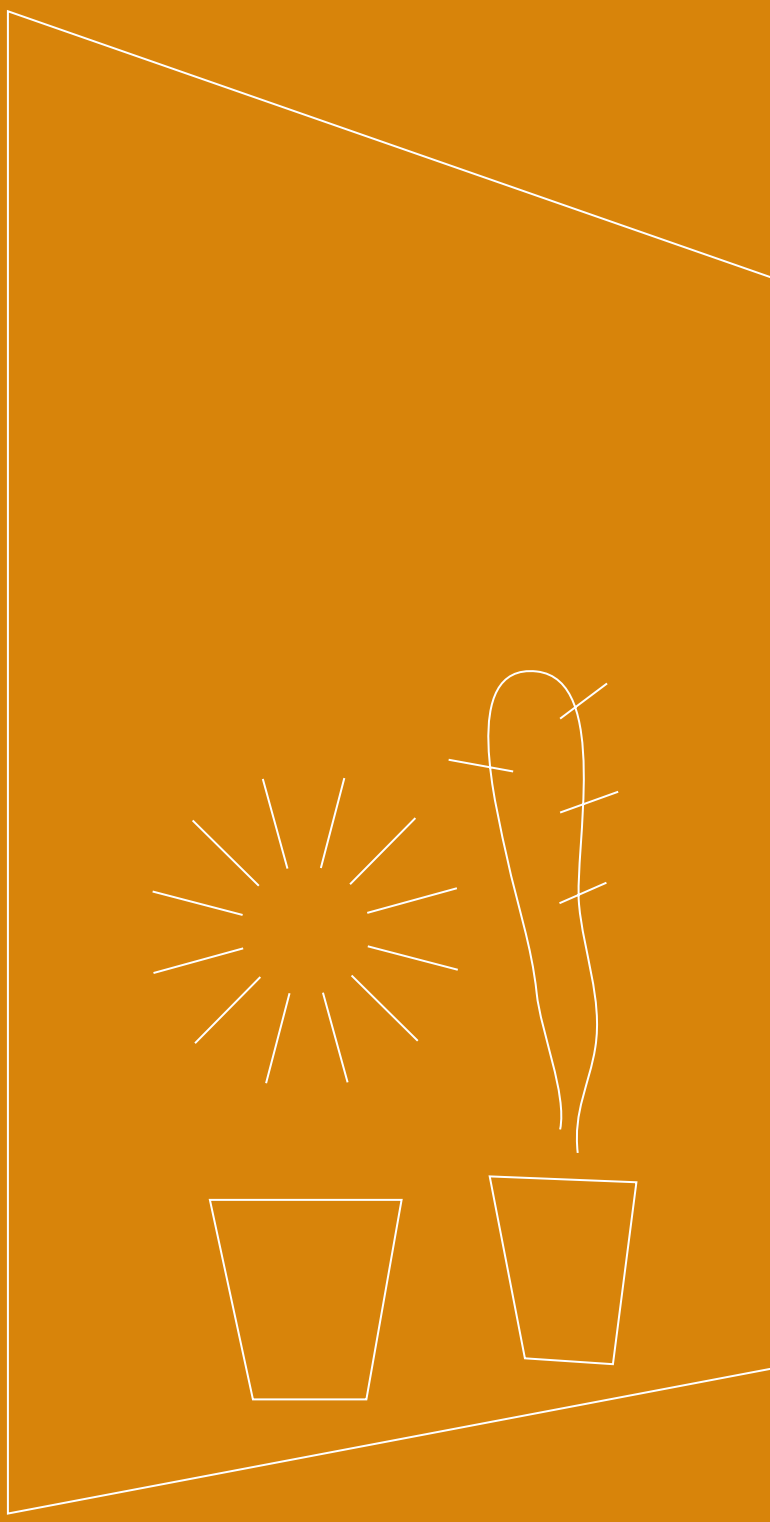
Vedlikehold er kritisk
Samme fotgjengerundergang i 1992, 1994 og 1999.
Det er helt utilstrekkelig å investere i anleggene hvis en ikke følger opp med vedlikehold. Her er det ikke godt å se hvilke farer som lurer. Antakeligvis ingen, men slik det ser ut vil mange frykte det verste.